



INGLIZ-O‘ZBEK SHAXSLARARO KOMMUNIKATSIYASIDA MADANIYATLARARO TUSHUNMOVCHILIKLAR: DISKURS-PRAGMATIK NUQTAYI NAZAR

Axmedova Gulbahor Abduvali qizi,
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti,
Xorijiy Filologiya fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti kafedrasida o‘qituvchisi
axmedova_g@nuu.uz

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20751216>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillari vakillari o‘rtasidagi shaxslararo muloqotda yuzaga keladigan madaniyatlararo tushunmovchiliklar diskurs-pragmatik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi kommunikativ uzilishlarga olib keluvchi asosiy omillarni aniqlash hamda ikki lingvomadaniy hamjamiyatga xos diskursiv amaliyotlarni o‘rganishdan iborat. Tadqiqotda sifat tadqiqoti (qualitative research) yondashuvi qo‘llanilib, tabiiy muloqot namunalari diskurs-pragmatik tahlili amalga oshirildi. Xususan, xushmuomalalik strategiyalari, murojaat shakllari, bilvositalik darajasi va nutqiy aktlarning realizatsiyasiga alohida e‘tibor qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tushunmovchiliklar ko‘pincha xushmuomalalik, to‘g‘ridan-to‘g‘rilik va kommunikativ niyatlar haqidagi madaniy kutishlarning farqlanishi natijasida yuzaga keladi. Tadqiqot madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyaning tushunmovchiliklarni kamaytirish va samarali muloqotni ta‘minlashdagi muhim ahamiyatini ta‘kidlaydi. Olingan natijalar diskurs tahlili, pragmatika va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarining rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: madaniyatlararo kommunikatsiya, diskurs tahlili, pragmatika, shaxslararo diskurs, xushmuomalalik strategiyalari, pragmatik muvaffaqiyatsizlik (pragmatic failure), ingliz-o‘zbek muloqoti.

Annotation. This article examines cross-cultural misunderstandings in interpersonal communication between English and Uzbek speakers from a discourse-pragmatic perspective. The aim of the study is to identify the major factors leading to communication breakdowns and to explore the distinctive discourse practices of the two linguistic communities. A qualitative research approach was employed, using discourse-pragmatic analysis of naturally occurring communication examples. Particular attention was paid to politeness strategies, forms of address, indirectness, and speech act realization. The findings indicate that misunderstandings frequently arise due to differences in cultural expectations concerning politeness, directness, and communicative intentions. The study emphasizes the significance of intercultural communicative competence in minimizing misunderstandings and fostering effective communication. The findings contribute to the fields of discourse analysis, pragmatics, and intercultural communication.

Keywords: cross-cultural communication, discourse analysis, pragmatics, interpersonal discourse, politeness strategies, pragmatic failure, English-Uzbek communication.

Аннотация. В данной статье анализируются межкультурные недоразумения в межличностной коммуникации между носителями английского и узбекского языков с дискурсивно-прагматической точки зрения. Цель исследования заключается в выявлении основных факторов, вызывающих коммуникативные сбои, а также в изучении особенностей дискурсивных практик двух лингвокультурных сообществ. В исследовании использован качественный метод анализа и проведён дискурсивно-прагматический анализ примеров естественного общения. Особое внимание уделяется стратегиям вежливости, формам обращения, косвенности и реализации речевых актов. Результаты показывают, что недоразумения часто возникают вследствие различий в культурных представлениях о вежливости, степени прямоты



высказываний и коммуникативных намерениях. Полученные результаты подчёркивают важность развития межкультурной коммуникативной компетенции для повышения эффективности общения.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, дискурс-анализ, прагматика, межличностный дискурс, стратегии вежливости, прагматическая неудача, англо-узбекская коммуникация.

Kirish. Globallashuv davrida madaniyatlararo kommunikatsiya kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi. Turli til va madaniyat vakillari ta'lim, kasbiy faoliyat hamda ijtimoiy munosabatlar doirasida avvalgiga nisbatan ancha tez-tez muloqot qilmoqdalar. Umumiy tilning mavjudligi kommunikatsiyani yengillashtirishi mumkin bo'lsa-da, samarali muloqot nafaqat lingvistik kompetensiyaga, balki madaniy me'yorlar, qadriyatlar va kommunikativ konvensiyalarni anglashga ham bog'liqdir. Ushbu jihatlardagi farqlar ko'pincha tushunmovchiliklar, noto'g'ri talqinlar va kommunikativ uzilishlarga sabab bo'ladi. Madaniyatlararo tushunmovchiliklar suhbatdoshlar xabarlarini o'z madaniyatiga xos me'yor va kutishlar asosida talqin qilganida yuzaga keladi. Bunday holatlar, ayniqsa, shaxslararo diskursda yaqqol namoyon bo'ladi, chunki muloqot xushmuomalalik strategiyalari, nutqiy aktlar, bilvositalik hamda murojaat shakllari kabi omillar ta'sirida shakllanadi. Bir madaniyatda xushmuomala, maqbul yoki samarali deb hisoblangan kommunikativ xatti-harakat boshqa madaniyat vakillari tomonidan boshqacha qabul qilinishi mumkin. Natijada, so'zlovchilar ijobiy kommunikativ niyatlarga ega bo'lsalar ham, bilmagan holda chalkashlik yoki ranjishga sabab bo'lishlari mumkin.

Til, madaniyat va kommunikatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik diskurs tahlili hamda pragmatika sohalarida keng o'rganilgan. Tadqiqotchilar samarali muloqot faqat grammatik jihatdan to'g'ri nutqni emas, balki pragmatik kompetensiya va madaniyatlararo xabardorlikni ham talab qilishini ta'kidlaydilar. Biroq, madaniyatlararo kommunikatsiyaga bo'lgan qiziqish ortib borayotganiga qaramay, ingliz va o'zbek tilida so'zlashuvchilar o'rtasidagi diskurs-pragmatik farqlar, ayniqsa shaxslararo muloqot kontekstida, yetarli darajada tadqiq etilmagan.

Mazkur tadqiqot ingliz-o'zbek shaxslararo diskursida uchraydigan madaniyatlararo tushunmovchiliklarning asosiy manbalarini aniqlashni maqsad qiladi. Tadqiqotda xushmuomalalik strategiyalari, to'g'ridan-to'g'rilik va bilvositalik, nutqiy aktlarning realizatsiyasi hamda pragmatik muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin bo'lgan madaniy jihatdan xos kommunikativ amaliyotlar tahlil qilinadi. Ushbu jihatlarni o'rganish orqali ikki madaniyat vakillari o'rtasidagi muloqotga ta'sir etuvchi diskursiv xususiyatlarni aniqlash ko'zda tutiladi. Tadqiqotning ahamiyati uning diskurs tadqiqotlari, pragmatika va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalariga qo'shadigan hissasi bilan belgilanadi. Bundan tashqari, tadqiqot natijalari chet tillarini o'qitish, madaniyatlararo treninglar tashkil etish hamda O'zbekistondagi ingliz tili o'rganuvchilarida kommunikativ kompetensiyani



rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Madaniyatlararo kommunikatsiya pragmatika, diskurs tahlili va madaniyatlararo muloqot sohalarida keng ko‘lamda o‘rganilgan. Hymes (1972) kommunikativ kompetensiya tushunchasining ahamiyatini ta’kidlab, samarali muloqot nafaqat lingvistik bilimlarni, balki sotsiomadaniy bilimlarni ham talab qilishini ilgari surgan. Thomas (1983) esa pragmatik muvaffaqiyatsizlik (pragmatic failure) konsepsiyasini joriy etib, turli madaniyat vakillari kommunikativ niyatlarni noto‘g‘ri talqin qilganlarida tushunmovchiliklar yuzaga kelishini tushuntirib bergan. Nutqiy aktlar nazariyasi doirasida Austin (1962) va Searle (1969) iltimos, uzr so‘rash, maqtov va boshqa nutqiy aktlarning turli madaniy kontekstlarda turlicha amalga oshirilishini ko‘rsatib berganlar. Brown va Levinson (1987) esa ijtimoiy munosabatlarni saqlab qolishda xushmuomalalik strategiyalarining muhim rolini asoslab berganlar. Hall (1976) hamda Tannen (1984) tadqiqotlarida madaniy qadriyatlar diskurs shakllari va kommunikativ xulq-atvorga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi ta’kidlangan. Mazkur tadqiqot ingliz va o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar o‘rtasidagi kommunikativ uzilishlarning asosida yotuvchi madaniy hamda pragmatik mexanizmlarni tahlil qilishga qaratilgan. Bu orqali madaniyatlararo muloqot jarayonida yuzaga keladigan tushunmovchiliklarning sabablarini chuqurroq anglash va ularni bartaraf etishga xizmat qiluvchi ilmiy xulosalar ishlab chiqish maqsad qilingan.

Ingliz-o‘zbek shaxslararo kommunikatsiyasiga oid ma’lumotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, madaniyatlararo tushunmovchiliklar tizimli xarakterga ega bo‘lib, ular asosan grammatik xatolardan emas, balki pragmatik va diskurs darajasidagi farqlardan kelib chiqadi. Thomasning ta’kidlashicha, bunday holatlar pragmatik muvaffaqiyatsizlik natijasida yuzaga keladi. Olingan natijalar madaniyatlararo muloqot sharoitida pragmatik kompetensiya kommunikativ muvaffaqiyatning muhim tarkibiy qismi ekanligi haqidagi qarashni tasdiqlaydi.

1. To‘g‘ridan-to‘g‘rilik va bilvositalik - Tahlil natijasida aniqlangan eng muhim xususiyatlardan biri kommunikatsiyada to‘g‘ridan-to‘g‘rilik strategiyalarining farqlanishidir. Ingliz tilida so‘zlashuvchilar, ayniqsa, iltimoslar va fikr bildirish jarayonida aniq hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifoda vositalaridan foydalanishga moyildirlar. Bu holat Hall (1976) tomonidan ilgari surilgan past-kontekstli (low-context) kommunikatsiya madaniyatlari tavsifiga mos keladi, bunda ma’no asosan til vositalari orqali ochiq ifodalanadi.

Bunga qarama-qarshi ravishda, o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar ko‘pincha bilvositalik, kontekstual ishoralar va umumiy sotsiomadaniy bilimlarga tayanadilar. Bunday kommunikatsiya uslubi yuqori-kontekstli (high-context) madaniyatlarga xos bo‘lib, unda

ma'no ko'pincha bevosita emas, balki yashirin tarzda ifodalanadi (Hall, 1976). Masalan, "Agar sizga qiyin bo'lmasa..." kabi bilvosita iltimos shakllari to'g'ridan-to'g'ri buyruq yoki talablar o'rnida keng qo'llanilgan.

Mazkur farqlar ko'pincha noto'g'ri talqinlarga sabab bo'lgan. Ingliz tilida so'zlashuvchilar ba'zan o'zbeklarning bilvosita iltimoslarini noaniq yoki qat'iy bo'lmagan murojaat sifatida qabul qilgan bo'lsalar, o'zbek tilida so'zlashuvchilar inglizlarga xos to'g'ridan-to'g'rilikni ayrim hollarda xushmuomalalikka zid deb baholaganlar. Bu holat Brown va Levinsonning (1987) xushmuomalalik nazariyasini tasdiqlaydi, unga ko'ra "yuzga tahdid soluvchi aktlar" (face-threatening acts) turli madaniyatlarda turlicha ifodalanadi.

2. Xushmuomalalik strategiyalari - Tahlil natijalari ikki lingvistik guruh o'rtasida xushmuomalalik strategiyalari sezilarli darajada farqlanishini ko'rsatdi. Ingliz tilida so'zlashuvchilar asosan *please, thank you* kabi an'anaviy xushmuomalalik markerlari hamda *could, would* kabi modal fe'llardan kommunikativ bosimni kamaytiruvchi vositalar sifatida foydalanadilar. Ushbu strategiyalar Brown va Levinson (1987) ta'riflagan salbiy xushmuomalalik (negative politeness) strategiyalariga mos kelib, suhbatdoshga yuklanayotgan majburiyatni minimallashtirishga qaratilgan.

O'zbek tilida so'zlashuvchilar esa ko'proq munosabatga yo'naltirilgan va kontekstual xushmuomalalik vositalaridan foydalanadilar. Bular qatoriga hurmat bildiruvchi ifodalar, qarindoshlik terminlari hamda madaniyatga xos hurmat formulalari kiradi. Bu holat Leechning (1983) xushmuomalalik madaniy jihatdan o'zgaruvchan hodisa bo'lib, u barcha tillarda bir xil lingvistik shakllar orqali namoyon bo'lmaydi, degan qarashini tasdiqlaydi. Tushunmovchiliklar ingliz tilida so'zlashuvchilar o'zbek tilidagi madaniy jihatdan yuklangan xushmuomalalik ifodalarini hurmat belgisi sifatida talqin qila olmaganlarida yoki o'zbek tilida so'zlashuvchilar ingliz tilidagi minimal xushmuomalalik markerlarini rasmiy vaziyatlar uchun yetarli emas deb hisoblaganlarida yuzaga kelgan. Bu esa lingvistik realizatsiya va madaniy kutishlar o'rtasidagi nomuvofiqlik mavjudligini ko'rsatadi.

3. Nutqiy aktlarning realizatsiyasi (iltimoslar, rad etish va uzr so'rash) -Nutqiy aktlar tahlili ularning amalga oshirilish usullarida, ayniqsa rad etish aktlarida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Ingliz tilida so'zlashuvchilar ko'pincha "I'm afraid I can't" ("Afsuski, buni qila olmayman") kabi qisqa va nisbatan to'g'ridan-to'g'ri rad etish strategiyalaridan foydalanadilar. Bu holat samaradorlikka yo'naltirilgan kommunikatsiya me'yorlariga mos keladi. O'zbek tilida so'zlashuvchilar esa odatda rad etishni izohlar, asoslantirishlar va yumshatuvchi ifodalar bilan boyitilgan kengroq shaklda ifodalaydilar. Mazkur natija nutqiy aktlarning realizatsiyasi madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq ekanligini ta'kidlovchi Searle (1969) va Blum-Kulka (1987) qarashlariga mos keladi.



Bunday farqlar ko‘pincha pragmatik muvaffaqiyatsizlikka olib kelgan. Ingliz tilida so‘zlashuvchilar o‘zbeklarning uzoq va batafsil rad javoblarini ba‘zan noaniqlik yoki ikkilanish sifatida talqin qilgan bo‘lsalar, o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar inglizlarning qisqa rad javoblarini haddan tashqari keskin yoki sovuqqon munosabat sifatida qabul qilganlar. Natijada kommunikativ niyat va uning qabul qilinishi o‘rtasida tafovut yuzaga kelgan.

4. Murojaat shakllari va ijtimoiy ierarxiya - Murojaat shakllari ikki madaniyat o‘rtasidagi yana bir muhim farqlanish sohasini tashkil etadi. O‘zbek kommunikativ madaniyatida ijtimoiy ierarxiya va shaxslararo masofaga nisbatan sezgirlik yuqori bo‘lib, bu hurmat bildiruvchi birliklar hamda rasmiy murojaat shakllarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Ushbu holat Hofstede (2001) tomonidan ilgari surilgan madaniy o‘lchovlar nazariyasidagi, xususan, hokimiyat masofasi (power distance) konsepsiyasiga mos keladi.

Ingliz tilidagi diskursda esa kundalik muloqot jarayonida ierarxik tafovutlarni kamaytirishga moyillik kuzatiladi. Natijada, ingliz tilida so‘zlashuvchilar o‘zbek kommunikativ muhitida kutiladigan hurmat ifodalarini bilmagan holda qo‘llamasliklari mumkin, bu esa hurmatsizlik sifatida qabul qilinishi ehtimolini oshiradi. Aksincha, o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar ingliz tilidagi muloqotda haddan tashqari rasmiy ko‘rinishi mumkin, bu esa suhbatdosh tomonidan ijtimoiy masofa saqlash yoki samimiylkning yetishmasligi sifatida talqin qilinadi.

5. Pragmatik muvaffaqiyatsizlik va kommunikativ uzilishlar - Tahlil natijalari shuni aniq ko‘rsatdiki, tushunmovchiliklarning aksariyati lingvistik bilimlarning yetishmasligi sababli emas, balki pragmatik muvaffaqiyatsizlik natijasida yuzaga keladi. Thomas (1983) ta‘rifiga ko‘ra, pragmatik muvaffaqiyatsizlik madaniy farqlar tufayli so‘zlovchilar mo‘ljallangan ma‘noni to‘g‘ri ifodalay olmaganlari yoki uni to‘g‘ri talqin qila olmaganlarida sodir bo‘ladi. Masalan, o‘zbek tilidagi bilvosita iltimoslar ayrim hollarda ingliz tilida so‘zlashuvchilar tomonidan oddiy bayonot sifatida qabul qilingan. Xuddi shuningdek, ingliz tilidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri rad javoblari o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar tomonidan qo‘pol yoki hissiy jihatdan befarq munosabat sifatida talqin etilgan. Ushbu natijalar madaniyatlararo kommunikatsiyada pragmatik xabardorlik va pragmatik kompetensiyaning muhim ahamiyatga ega ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar o‘rtasidagi tushunmovchiliklarning asosiy sabablari xushmuomalalik strategiyalari, to‘g‘ridan-to‘g‘rilik va bilvositalik darajasi, nutqiy aktlarning realizatsiyasi hamda murojaat shakllaridagi madaniy tafovutlar bilan bog‘liqligini ko‘rsatdi. Mazkur omillar kommunikativ niyat va uning qabul qilinishi o‘rtasida nomuvofiqlik yuzaga keltirib, pragmatik muvaffaqiyatsizlikka sabab bo‘ladi. Shuning uchun ham madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish samarali va muvaffaqiyatli muloqotni ta‘minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari



ingliz-o‘zbek shaxslararo kommunikatsiyasi diskurs tashkiloti va pragmatik me‘yorlardagi tizimli madaniy farqlar ta‘sirida shakllanishini ko‘rsatdi. Tushunmovchiliklarning yuzaga kelishiga eng ko‘p ta‘sir qiluvchi omillar quyidagilar hisoblanadi: to‘g‘ridan-to‘g‘rilik va kontekstga bog‘liqlik darajasidagi farqlar (Hall, 1976); xushmuomalalik strategiyalarining turlicha qo‘llanilishi (Brown & Levinson, 1987; Leech, 1983); nutqiy aktlarning madaniyatga xos realizatsiyasi (Searle, 1969; Blum-Kulka, 1987); ijtimoiy erarxiya va hokimiyat masofasiga bo‘lgan sezgirlik (Hofstede, 2001). Mazkur natijalar pragmatik muvaffaqiyatsizliklarni kamaytirish va ingliz hamda o‘zbek tilida so‘zlashuvchilar o‘rtasidagi o‘zaro tushunishni yaxshilash uchun madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyaning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, tadqiqot ingliz-o‘zbek shaxslararo kommunikatsiyasida uchraydigan madaniyatlararo tushunmovchiliklarning mohiyati haqida muhim ilmiy xulosalarni taqdim etadi. Natijalar kommunikativ uzilishlar asosan pragmatik va diskurs darajasidagi farqlar bilan bog‘liqligini ko‘rsatib, ma‘no hosil qilish jarayonida kontekst va madaniy me‘yorlarning markaziy rolini ta‘kidlovchi madaniyatlararo pragmatika sohasidagi avvalgi tadqiqotlarni tasdiqlaydi. Tadqiqotning eng muhim natijalaridan biri kommunikativ uslublardagi to‘g‘ridan-to‘g‘rilik va bilvositalik o‘rtasidagi qarama-qarshilikdir. Ingliz tilida so‘zlashuvchilarning aniq va qisqa ifodalarga ustunlik berishi Hall (1976) tomonidan tavsiflangan past-kontekstli kommunikatsiya modeliga mos keladi, bunda ma‘no til vositalari orqali bevosita ifodalanadi. O‘zbek tilida so‘zlashuvchilarning bilvositalik va kontekstual xulosalarga tayanishi esa yuqori-kontekstli kommunikatsiya modelining xususiyatlarini namoyon etadi, bunda ma‘noning muayyan qismi umumiy madaniy bilimlar asosida anglashiladi. Mazkur tafovut tadqiqot davomida aniqlangan ko‘plab tushunmovchiliklarning sababini izohlaydi. O‘zbek tilidagi bilvosita ifodalar past-kontekstli kommunikatsiya nuqtai nazaridan talqin qilinganda noaniq yoki mavhum bo‘lib ko‘rinishi mumkin. Aksincha, ingliz tilidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri ifodalar o‘zbek madaniy muhitida haddan tashqari keskin yoki ijtimoiy jihatdan sezgir bo‘lmagan nutq sifatida qabul qilinishi ehtimoli mavjud. Ushbu natijalar pragmatik talqin jarayoni universal emas, balki madaniy omillar bilan shartlanganligini yana bir bor tasdiqlaydi. Xushmuomalalik strategiyalari tahlili ham shaxslararo diskursda madaniy kutishlarning muhim o‘rin tutishini ko‘rsatdi. Ingliz tilida so‘zlashuvchilar asosan *please* va *thank you* kabi an‘anaviy leksik xushmuomalalik markerlariga tayanadilar. O‘zbek tilida so‘zlashuvchilar esa xushmuomalalikni hurmat bildiruvchi murojaatlar, qarindoshlik terminlari va madaniyatga xos hurmat ifodalari orqali namoyon etishga moyildirlar.

Bu natijalar Brown va Levinsonning (1987) xushmuomalalik nazariyasini qo‘llab-quvvatlaydi. Mazkur nazariyaga ko‘ra, so‘zlovchilar “yuz” (face) tushunchasini saqlash maqsadida turli strategiyalardan foydalanadilar va bu strategiyalar madaniy me‘yorlarga



bog'liq holda farqlanadi. Biroq tadqiqot natijalari xushmuomalalikni faqat universal strategiyalar orqali izohlash yetarli emasligini ham ko'rsatadi, chunki madaniy o'ziga xoslik nazariyada taxmin qilinganidan ko'ra muhimroq rol o'ynaydi. Ushbu kuzatuv pragmatikadagi universalistik yondashuvlarga bildirilgan tanqidlarni qo'llab-quvvatlab, xushmuomalalikni madaniyatga sezgir yondashuv asosida talqin qilish zarurligini ko'rsatadi. Nutqiy aktlarning realizatsiyasida, ayniqsa iltimos va rad etish aktlarida kuzatilgan farqlar ham madaniy me'yorlarning diskursiv xulq-atvorga ta'sirini yaqqol namoyon etdi. Ingliz tilida so'zlashuvchilar samaradorlik va aniqlikka ustunlik berib, qisqa va to'g'ridan-to'g'ri rad etish strategiyalaridan foydalanadilar. O'zbek tilida so'zlashuvchilar esa ijtimoiy uyg'unlikni saqlash hamda suhbatdoshni ranjitmaslik maqsadida izoh berish va yumshatish strategiyalarini afzal ko'radilar.

Mazkur farqlar ko'pincha pragmatik noto'g'ri talqinlarga olib keladi. Natijada, so'zlovchining asl kommunikativ niyati va tinglovchining uni qabul qilishi o'rtasida tafovut yuzaga kelib, madaniyatlararo tushunmovchiliklar vujudga keladi. Bu esa madaniyatlararo muloqot jarayonida pragmatik kompetensiya va madaniy xabardorlikni rivojlantirishning naqadar muhim ekanligini ko'rsatadi. Thomas (1983) ta'kidlaganidek, pragmatik muvaffaqiyatsizlik madaniy kutishlarning mos kelmasligi natijasida mo'ljallangan ma'no muvaffaqiyatli yetkazilmaganda yuzaga keladi. Mazkur tadqiqot ushbu fikrni tasdiqlaydi va pragmatik konvensiyalar o'rtasida farqlar mavjud bo'lgan sharoitda grammatik jihatdan to'g'ri tuzilgan nutq birliklari ham tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkinligini ko'rsatadi.

Muhokama davomida alohida e'tibor qaratilgan yana bir muhim jihat - bu ijtimoiy ierarxiyaning diskursdagi o'rnidir. O'zbek kommunikativ madaniyatida ijtimoiy mavqe va status farqlariga nisbatan yuqori sezgirlik kuzatiladi. Bu murojaat shakllari hamda hurmat bildiruvchi birliklarning faol qo'llanishida o'z aksini topadi. Mazkur holat Hofstede (2001) tomonidan ilgari surilgan yuqori hokimiyat masofasiga ega madaniyatlar konsepsiyasiga mos keladi. Bunday madaniyatlarda ijtimoiy ierarxiya nafaqat ijtimoiy jihatdan qabul qilinadi, balki til vositalari orqali ham ifodalanadi.

Bunga qarama-qarshi ravishda, ingliz tilidagi shaxslararo muloqot, ayniqsa norasmiy vaziyatlarda, ierarxik tafovutlarni kamaytirishga intiladi. Ushbu tafovut kommunikativ idrokdagi farqlarga sabab bo'lishi mumkin. Natijada, ingliz tilida so'zlashuvchilar o'zbek madaniy muhitida yetarli darajada hurmat ko'rsatmayotgandek taassurot uyg'otishi mumkin. Aksincha, o'zbek tilida so'zlashuvchilar ingliz kommunikativ muhitida haddan tashqari rasmiy yoki uzoq masofani saqlovchi shaxslar sifatida qabul qilinishi ehtimoli mavjud.

Mazkur tadqiqot natijalari diskurs va pragmatika nazariyalarining rivojlanishiga bir necha jihatdan hissa qo'shadi. Birinchidan, ular Nutqiy aktlar nazariyasi (Searle, 1969)



hamda Xushmuomalalik nazariyasining (Brown & Levinson, 1987) madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonlarini tushuntirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, natijalar ushbu nazariyalarni madaniy jihatdan xilma-xil kontekstlarda qo'llashda ehtiyotkorlik zarurligini ham ko'rsatadi, chunki ular har doim ham madaniyatga xos pragmatik me'yorlarni to'liq aks ettira olmaydi. Ikkinchidan, tadqiqot Hallning (1976) yuqori-kontekstli va past-kontekstli kommunikatsiya modeli dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi hamda uning ingliz va o'zbek tilida so'zlashuvchilar o'rtasidagi kommunikativ farqlarni izohlashdagi samaradorligini namoyon etadi. Uchinchidan, natijalar Thomasning (1983) pragmatik muvaffaqiyatsizlik konsepsiyasini madaniyatlararo tushunmovchiliklarni tushuntiruvchi asosiy nazariy mexanizmlardan biri sifatida qo'llab-quvvatlaydi. Tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitish hamda madaniyatlararo kommunikatsiya bo'yicha treninglar tashkil etish uchun ham muhim amaliy ahamiyatga ega. Til o'rganuvchilar nafaqat grammatik kompetensiyani, balki pragmatik xabardorlik va madaniyatlararo sezgirlikni ham rivojlantirishlari lozim. O'quv materiallariga real hayotdagi madaniyatlararo muloqot namunalarini kiritish orqali o'quvchilarga turli madaniyatlar vakillari o'rtasida ma'no qanday shakllanishi va muzokara qilinishini tushuntirish mumkin.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida xushmuomalalik strategiyalari, nutqiy aktlar hamda kontekstual talqinning kommunikatsiyadagi rolga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish real kommunikativ vaziyatlarda yuzaga keladigan tushunmovchiliklar xavfini sezilarli darajada kamaytiradi. Umuman olganda, muhokama natijalari ingliz-o'zbek shaxslararo kommunikatsiyasida kuzatiladigan madaniyatlararo tushunmovchiliklar chuqur pragmatik va madaniy farqlar bilan bog'liqligini tasdiqlaydi. Mazkur xulosalar kelgusidagi ilmiy tadqiqotlarda ham, til ta'limi amaliyotida ham madaniyatlararo pragmatikaga yanada ko'proq e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot ingliz va o'zbek tilida so'zlashuvchilar o'rtasidagi shaxslararo kommunikatsiyada yuzaga keladigan madaniyatlararo tushunmovchiliklarni diskurs-pragmatik nuqtai nazardan tahlil qildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi kommunikativ uzilishlarga sabab bo'luvchi muhim lingvistik va madaniy omillarni aniqlash hamda kommunikativ me'yorlardagi farqlar madaniyatlararo muloqotda ma'no talqiniga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganishdan iborat edi.

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tilida so'zlashuvchilar o'rtasidagi tushunmovchiliklar asosan grammatik kompetensiyaning yetishmasligi bilan emas, balki pragmatik me'yorlardagi tafovutlar bilan bog'liqligini ko'rsatdi. Xususan, to'g'ridan-to'g'rilik va bilvositalik darajasidagi farqlar, xushmuomalalik strategiyalari, nutqiy aktlarning realizatsiyasi hamda murojaat shakllari muvaffaqiyatli kommunikatsiyaga ta'sir etuvchi eng muhim omillar sifatida aniqlandi. Mazkur farqlar ko'pincha pragmatik muvaffaqiyatsizlikka olib kelib, natijada so'zlovchi nazarda tutgan ma'no tinglovchi



tomonidan to'g'ri talqin qilinmaydi.

Shuningdek, tadqiqot ingliz tilidagi kommunikatsiya ko'proq ochiq, aniq va past-kontekstli xarakterga ega ekanligini, o'zbek tilidagi kommunikatsiya esa ko'proq bilvosita hamda yuqori-kontekstli xususiyatlarni namoyon etishini tasdiqladi. Shu sababli bir xil nutq birligi suhbatdoshlarning madaniy kelib chiqishiga qarab turlicha talqin qilinishi mumkin. Ushbu natijalar Hallning yuqori-kontekstli va past-kontekstli kommunikatsiya modeli, Brown va Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi hamda Thomasning pragmatik muvaffaqiyatsizlik konsepsiyasi kabi pragmatika va madaniyatlararo kommunikatsiya sohasidagi muhim nazariyalarni qo'llab-quvvatlaydi. Nazariy nuqtai nazardan, tadqiqot ikki tillilik va madaniyatlararo muloqot sharoitida diskurs-pragmatik omillarning faoliyat yuritish mexanizmlarini chuqurroq tushunishga hissa qo'shadi. Bundan tashqari, u xushmuomalalik va nutqiy aktlarga oid universal yondashuvlarning ayrim cheklovlarini ham ko'rsatib beradi hamda madaniyatga xos kommunikativ me'yorlarning muhim ahamiyatini ta'kidlaydi. Amaliy jihatdan esa tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitish jarayoniga madaniyatlararo pragmatik kompetensiyani integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi. Til o'rganuvchilar nafaqat lingvistik aniqlikni, balki pragmatik jihatdan mos nutqdan foydalanish ko'nikmalarini ham egallashlari lozim. Jumladan, ular bilvositalikni talqin qilish, xushmuomalalik strategiyalaridan o'rinli foydalanish hamda kommunikatsiyada madaniyatga xos ma'nolarni anglash qobiliyatlarini rivojlantirishlari kerak.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyatiga qaramay, uning ayrim cheklovlari ham mavjud. Ma'lumotlar bazasining nisbatan kichikligi va sifat tadqiqoti metodologiyasiga asoslanganligi natijalarning umumlashtirilish imkoniyatlarini ma'lum darajada cheklaydi. Kelgusidagi tadqiqotlarda kengroq korpuslardan foydalanish, miqdoriy metodlarni qo'llash yoki qo'shimcha tillar va madaniy kontekstlarni qamrab oluvchi qiyosiy tadqiqotlar o'tkazish maqsadga muvofiq bo'ladi. Xulosa qilib aytganda, ingliz-o'zbek shaxslararo kommunikatsiyasida kuzatiladigan madaniyatlararo tushunmovchiliklar turli madaniy va pragmatik tizimlarning tabiiy natijasi hisoblanadi. Madaniyatlararo xabardorlik va pragmatik kompetensiyani rivojlantirish esa tobora globallashib borayotgan ijtimoiy va ta'limiy muhitlarda muloqot samaradorligini oshirish hamda noto'g'ri talqinlar sonini kamaytirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford University Press.
2. Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. (1989). *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*. Ablex Publishing.
3. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
4. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. Anchor Books.



5. Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage Publications.
6. Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Penguin.
7. Leech, G. N. (1983). *Principles of pragmatics*. Longman.
8. Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
9. Tannen, D. (1984). *Conversational style: Analyzing talk among friends*. Ablex Publishing.
10. Thomas, J. (1983). Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics*, 4(2), 91–112.

